

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/Issue 13 (Aralık/December 2023), s. 311-323.

|| Geliş Tarihi-Received: 28.11.2023

|| Kabul Tarihi-Accepted: 26.12.2023

|| Araştırma Makalesi-Research Article

|| ISSN: 2687-5675

|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1396436

Enderunlu Vâsif *Divanı*'nda Bulunmayan Ramazan Kasidesi

The Ramazan Ode that is not included in Enderunlu Vasıf's Divan

Nilay KINAY CİVELEK*

Öz

Klasik Türk edebiyatı metinlerinin muhtevasını belirleyen özellikler edebî türleri oluşturmaktadır. Ramazan ayı vesilesiyle yazılan şiirlerin oluşturduğu tür ramazaniye ya da ramazanname olarak adlandırılır. Klasik Türk edebiyatında on beşinci yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan bu türde eser veren şairlerden biri Enderunlu Vâsif'tir. 1824 yılında vefat eden şairin basılmış divanında bulunmayan bir ramazan kasidesi bu çalışmaya konu olmuştur. Başkanlık Osmanlı Arşivi 370-44 numarada yer alan bu kaside, Enderunlu Vâsif'a ait bir ramazan metnidir. Şairin bilinen diğer üç ramazan kasidesindeki dil ve üslup özellikleri bu kasidede de bulunmaktadır. Şairin dinî metinlerde tercih ettiği mizahî bir bakış açısı bu kasidede de bulunur. Bu bakış açısıyla yazılan kasidelerin içeriği Enderunlu Vâsif'ın şiire ve sanata yaklaşım tarzını gösterir. Bu çalışma ile birlikte şairin bulunduğu dönemin ortamının, örnek aldığı kişilerin ve şiir üslubunun görüldüğü metinlerden biri daha Türk edebiyatına kazandırılmış olacaktır.

Şairler, ramazan ayının gelişiyle birlikte padişahlara, devlet büyüklerine ya da hâmî olarak gördüklerine ramazaniye metinlerini sunarlar. Enderunlu Vâsif 50 beyitten oluşan bu kasidesini Ahmed Efendi'ye sunmuştur. Şairin ramazan ile ilgili olan kavramlar ve benzetmeleri barındırdığı bu kasidesi ramazaniye türüne yeni bir örnek olması bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Enderunlu Vâsif, Ramazaniye, kaside, Klasik Türk edebiyatı.

Abstract

The features that determine the content of classical Turkish literature texts constitute literary genres. Poems about the month of Ramadan are called ramazaniye or ramazanname. One of the poets who wrote works in this genre, which emerged in classical Turkish literature from the fifteenth century onwards, is Enderunlu Vâsif. A Ramadan ode (ramazaniye) that was not found in the published divan of the poet who died in 1824 was the subject of this study. This ode (serial number 370-44, *Başkanlık Osmanlı Arşivi (Ministry Ottoman Archive)*) is a Ramadan-related text belonging to Enderunlu Vâsif. This particular ode contains linguistic and style features from poet's other three known ramazaniyes, as well as a humorous perspective that was preferred by him in religious writings. The content of the odes written from this perspective illustrates the style of Enderunlu Vâsif's approach to poetry and art. This study aims to introduce one of the texts, in which the milieu of the poet's period, the people he took as examples and his poetry style are seen, to Turkish literature.

* Doç. Dr., Hakkâri Üniversitesi, e-posta: nilaykinay@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6326-3586.

With the arrival of the month of Ramadan, poets present represented their ramazaniyes to sultans, statesmen, and patrons. Enderunlu Vâsîf presented this particular fifty-couplet ode to Ahmed Efendi. This ode of the poet, which contains concepts and analogies related to Ramadan, is important since it is a new example of the ramazaniye genre.

Keywords: Enderunlu Vâsîf, Ramadaniya, Ode, Classical Turkish Literature.

Giriş

Dinî muhtevalı klasik Türk edebiyatı eserlerinde konu ve belagat oluşumu, İslam dinine aidiyetin göstergesidir. Dinî konulu türler çoğunlukla beyit sayısı fazla olan kaside, mesnevi gibi nazım şekilleriyle yazılmıştır. Şairin anlatmak istediği konu beyit sayısına yayılır ve böylece şair muradını aktarmış olur. Klasik Türk edebiyatına dinî literatürün girmesinde en büyük pay sahibi olan ramazaniyeler bu alana ayrı bir türde farklı ve büyük bir gelişme kaydettirmiştir (Ertan, 1995, s. 15).

Kaside, geleneksel nazım biçimlerindedir. Çok çeşitli konulardan oluşan kasideler, konusunu oluşturan amaca göre adlandırılmaktadır. Bir kasidede bahar mevsimi övülmüş/anlatılmış ise bahâriye; kış mevsimi övülmüş/anlatılmış ise şitâiye; birinin vefatından dolayı hissedilen üzüntü anlatılmış ise mersiye, ramazan ayı vesilesiyle birine sunmak için yazılmış ve ramazanı anlatan kasidelere de ramazaniye adı verilmektedir. Divan şairlerinin Ramazan ayı vesilesiyle padişahlara, devlet büyüklerine, dostlarına veya hamilerine sundukları ve nesîb bölümünde Ramazan'ı anlatan ve genellikle kaside nazım şekliyle yazdıkları şiirlere ramazaniye adı verilmiştir (Canım, 2020, s. 252). Bu tür metinler dönemin sosyal hayatına ayna tutan hem dinî hem de kültürel belge niteliğindedirler. Osmanlı toplumunun ramazan ayına bakışını, folklorik değerlerini tespit etmek için dönemin yansıtıcısı olarak ramazaniye metinleri kullanılır. Kaside formunda yazılanların yanında gazel ve farklı nazım şekilleri ile kurulmuş ramazaniyeler de vardır. Kasideler genellikle ramazan tebriği için; gazel nazım şeklinde olanlar da daha çok Ramazan ayının ilhamı ile yazılan şiirlerdir (Çelebioğlu, 1998, s. 703).

XV. yüzyıla kadar örneğine rastlanılmayan (Kaya vd., 2019, s. 225; Yüksel, 1977, s. 35) ramazaniye türünde yirmi üç adet ile en fazla manzume yazan divan şairi unvanı Enderunlu Fâzîl'dadır (Düzenli ve Çukurlu, 2022, s. 3). Bununla birlikte Nedîm, Şeyh Gâlib, Sünbülzâde Vehbi, Koca Râgîb Paşa, Enderunlu Vâsîf gibi şairlerin de farklı vesileler ile yazdıkları ramazaniye metinleri bulunmaktadır. Ramazaniye/Ramazanname ismini alan bu edebî türe ait metinlerin XVIII. yüzyıl ve sonrası çalışmalarda arttığı görülmektedir. XVIII. yüzyılda şairlerin hem devlet adamlarına daha rahat ulaştıkları hem de caize almak için kaside nazım şekliyle medih maksatlı ramazaniyeler yazmaya ağırlık verdikleri anlaşılmaktadır (Sevinç, 2022, s. 1813). Ramazaniyeleri, ramazan ayının dinî yönünü işleyenlerle daha çok folklorik ve kültürel taraflarını ele alanlar olmak üzere iki kısımda değerlendirmek mümkündür (Uzun, 2007, s. 439). İlk gruba ramazanın dinî yönünü ele alan, ayet-hadislerle besleyen, ramazan ayının bereket ve mağfiretinden bahseden eserler; ikinci gruba ise ramazan ayının toplumsal olaylara etkisini, folklor unsurlarını, ramazan vecibelerine müstehzi bakışını anlatan eserler dâhil edilir. Enderunlu Vâsîf'ın incelenen kasidesi ikinci gruba dâhil bir ramazaniye örneğidir. Aynı zamanda ramazaniyeler şekil bakımından,

1. Manzumenin tamamı doğrudan doğruya ramazanı konu edinen,
2. Manzumenin teşbîb ve nesîb bölümünde ramazandan bahseden
3. Tür gözetilmeksizin ve isim verilmeksizin yer yer ramazandan bahsedilen,
4. Şiirin bir bölümünde ramazan, oruç, Kadir Gecesi, Ramazan Bayramı, iftar, sahur, imsak vb. ramazanla ilgili motiflere yer verilenler (Ertan, 1995, s. 63), olarak

sınıflandırılmıştır. Bu tasnife göre ise Vâsıf'ın divanında bulunmayan ramazan kasidesi ikinci maddedeki tanıma uymaktadır.

Ramazan dolayısıyla değişen günlük hayatın ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı bu tür şiirlerde, şairlerin yaşadıkları dönemin adetlerini ve devir özelliklerini bazen eleştirel bir tavırla bazen de kişisel tecrübelerinden yola çıkarak aktardığını görmekteyiz (Yekbaş, 2012, s. 185). Klasik Türk edebiyatının son dönem şairlerinden olan Enderunlu Vâsıf'ın eserlerinde yaşadığı toplumu yansıtan duruş bulunur. Bu durum incelenen ramazan kasidesinde mizahî anlatımı ve şaire has üslubu ile görülür. Türk edebiyatında ramazaniye türünde eser veren şairlerden biri olan Enderunlu Vâsıf'ın basılı divanında üç adet ramazan kasidesi bulunmaktadır. Enderunlu Vâsıf'ın yazdığı ve divanında bulunmayan bir kasidesi Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nin Osmanlı Arşivi daire başkanlığında TS. MA. e kataloğunda 370-44 numarasında kayıtlıdır. Makaleye konu olan bu kaside Enderunlu Vâsıf'ın diğer ramazan kasideleri ile benzerlik gösterir.

Çalışmanın ekseninde bulunan ramazan kasidesi Enderunlu Vâsıf'ın Ahmed Efendi'ye sunduğu, ramazan ayı hakkında düşüncelerinin ve yazılan kişinin övgüsünün bulunduğu bir manzumedir. Bugüne kadar çalışılmamış bu ramazan kasidesinin muhteva özellikleri bakımından kısaca incelemesi yapılmış ve çeviri yazılı metni verilmiştir.

1. Enderunlu Vâsıf Kimdir?

Ömrünün büyük çoğunluğunu sarayda geçiren, Enderun'da yetişen ve bu münasebetten dolayı Enderunlu Vâsıf olarak anılan şairin asıl adı Osman Vâsıf'tır. Son dönem şairlerden olmasına rağmen hayatı hakkında detaylı bilgi yoktur. 1750-51 yıllarında doğduğu tahmin edilen Vâsıf 1824'te vefat etmiştir (Gürel, 1999, s. 27). Şair beş padişahın saltanatına yakından şahitlik etmiştir [III. Mustafa (1754-1774), I. Abdülhamit (1774-1789), III. Selim (1789-1807), IV. Mustafa (1807-1808) ve II. Mahmut (1808- 1839)]. Osmanlı Devleti'nin Batı'ya açılarak büyük bir değişime girdiği dönemlerin sancılarını yaşayarak gören Vâsıf'ın bu inkıraz yıllarından etkilendiği görülür. Devletin siyasi ve sosyal alanlarındaki değişimi sanatta da kendini göstermeye başlar. Özellikle şiirde gelenek ve yenilik arasında sıkışma ile beraber geleneğin sınırlarının esnediği ve her geçen gün eridiği görülür. Bu duruma direnen -Şeyh Gâlib gibi şairlerin dışında- şairler eserlerinde artık Lale Devri'nin eğlenceli yaşamı, vurdumduymaz hayat algısı kendine özgü üslubu ve mahalli anlatımıyla karşımıza çıkar. Şiirde, bayağılıktan ileri gitmeyen bir yerlilik zevki, değerlerin zayıflamasıyla ortaya çıkan sensüalite teşhiri, söyleyecek hiçbir şeyi olmayan insanların vakit geçirmek için yaptıkları konuşmaları andıran yarenlik edası (Tanpınar, 2006, s. 80) yaygınlaşır. Nedîm'in temsilcisi olduğu bu durum Vâsıf'ta derinlemesine giderek yolunu çizmiştir. Tanpınar'ın deyişiyle, şairler bu dönemde hayat karşısındaki gayrişahsî ve ağırbaşlı duruşunu birdenbire bırakmıştır. Nedîm'in taklitçisi orta seviye bir şair olduğu konusunda kaynakların çoğunluğunun fikir birliği ettiği Vâsıf, döneminin sosyokültürel yapısındaki değişimler sebebiyle yaşadığı sıkıntıları mısralarında dile getirir. Enderunlu Vâsıf'ın kişiliğinin hareket noktası olarak görülen Nedîm'in etkisi, onun edebî hayatının neredeyse tümüne yayılmış durumdadır. Fakat, Nedîm'de görülen şehirli zarafet, onda yerini çoğu kez bayağılığa bıraktığından Vâsıf, Nedîm'in basit bir kopyası olmaktan öteye gidemez (İpekten, 1989, s. 9).

Enderunlu Vâsıf'ın eserinin genelinde görülen özellik gelenek ve yenilik arasında gidip gelmesidir. Bu durumun açıklaması için Rahşan Güler; Vâsıf'ın şiirinde bulunan iki devre yani iki ruh hâli olduğunu söyler. Bunlardan ilki müstehzi, lâubâli, umursamaz bir durum iken diğeri hayatı ve sanatı ciddiyetle yaşayan, vakur bir tavır olgunluğu gösterir. "Gerçek şiirler" in olduğu ikinci devre şiirlerde kelime seçimlerinde titizlik, cümle

yapısındaki konuşma dilinden uzaklaşma, zarafet dolu ifadeler ve muhtevadaki söyleyiş olgunluğu bulunur (1999: 42). Öyle ki divanında renkli hayaller ve derin manalarla yüklü; oldukça akıcı olan mısralarla karşılaşan okuyucu, şiirlerin farklı iki şair elinden çıktığı izlenimine kapılır (İpekten, 1989, s. 9). O hâlde Vâsîf'ın makaleye konu olan ramazan kasidesi için her ne kadar mizahî anlatım basit olarak görülse de cümle yapısı, kelime seçimi gibi söyleyişlerine bakıldığında ikinci devrede yazdığı şiirdir denilebilir.

2. Enderunlu Vâsîf'ın Ramazaniyelerinin Ortak Özellikleri

Enderunlu Vâsîf'ın divanında bulunmayan ramazan kasidesi incelendiğinde basılı divanındaki üç ramazan kasidesi (Ramazâniyye der-sitâyiş-i Hudâvendigâr-ı esbak Sultân Selîm Hân 'aleyhi rahmeti ve'l gufrân, Sitâyiş-i mâh-ı sıyâm der-evsâf-ı Şâh-ı Şehîd Sultân Selîm Hân-ı sâlis ve Kasîde-i ramazâniyye) ile muhteva olarak benzerlik gösterdiği görülür. Ramazaniye kasidelerinin bölümlerine bakıldığında nesib bölümünü oluşturan kısımda ramazan ayının gelişi, faziletleri, oruç tutan insanların davranışları, camilerin kandillerle, mahyalarla süslenmesi, ramazana özgü olan iftar ve sahur sofraları edebî hususiyet arz edecek mahiyette anlatılır (Dursunoğlu, 2003, s. 13). Vâsîf'ın ramazaniyelerindeki nesib bölümünün işlenişinin de bu tanıma uygun olarak yapıldığı görülmektedir. Ayrıca bir ramazaniyede bulunması gereken diğer konular da yevm-i şek, tiryakiler ve tutumları, günlük hayatın değişmesi, ramazan sofuları, hatimler, vaazlar, teravîh ve gece eğlenceleridir (Çıplak, 2014, s. 125). Enderunlu Vâsîf çoğunlukla bütün tanımlara uygun olarak ramazan kasidelerini yazmıştır. Şair ramazan ayını mübarek ay olarak nitelendirir, Müslümanlar için bu ayın büyük bir nimet olduğunu ve gecesinin ayrı gündüzünün ayrı rahmetlerle süslendiğini kasidelerinde belirtir:

Bâde-i feyz-i Hudâ ile cihân pür-neş'e
Neşve-i câm-ı hakîkatle şafâ-yâb eyyâm (K.15/8; s. 221)

Böyle bir mâh-ı mübârek ola mı mü'mine hiç
Şem'-i gufrân-ı Hudâ her şeb olur şu'le-feşân (K.16/8; s. 226)¹

Şad şükr gelen mâh-ı şerîf-i ramazândır
Haşkkuñ ni'am ü rahmeti mebzûl-i cihândır (K.28/1; s. 269)

Zann etme hilâl-i ramazân cilve-nümâdır
Miftâh-ı der-i mağfîret ü luğf-ı Hudâdır (1. beyit)

Şairin iki ramazaniyesinde bulunan muhtevadan biri olan ramazan ayının her yıl on gün erken başlamasından duyulan memnuniyetsizlik beyitlerde şu şekilde görülür:

Tedkîk-i nazar eyle şu takvîme birâder
Üftâde-i havf etme bizi belki yalandır

Ammâ yürümüş bu sene sür'atle mübârek
Ya sa'y ü ya sâ'at-i gurûb-ı ramazândır (K.28/24-25; s. 271)

Dîdeler rüşen efendi ramazân geldi deyü
Ehl-i keyfe biri nâgeh olıcağ müjde-resân

¹ Parantez içinde belirtilen kaside ve beyit numaraları Rahşan Gürel tarafından hazırlanan *Enderunlu Vâsîf Divanı*'ndan alınmıştır.

*Dedi yâ hû bize bir doğru cevâb eyle meded
Hâne-i kalbe düşürdüñ yine havf u halecân* (K.16/11-12; s. 227)

Kasidelerin sunulduğu kişi için kullanılan övgü kelimeleri de büyük oranda benzerlik gösterir:

*Nutq-ı 'İsî- nefesim zindegi-i gülşen-feyz
Dem-i nâgeh-resim âlâyiş-i ezhâr-ı kelâm* (K.15/50; s. 224)

*Feyz-i nefesiyle açılır gönca-i maşşûd
Güyâ dem-i 'İsî- nefesi bād-ı vezândır* (K.28/57; s. 273)

*Her bir dem-i 'İsî- nefesi gülşen-i kâma
Feyz itmede hem-hâşiyet-i bād-ı şabâdır* (33. beyit)

Kasidelerin makta beyitlerindeki kelimelerde benzerlik bulunmaktadır:

*Baht ü iqbâl ile tahtında muqîm olduqça
Her şebi leyle-i Qadr ola nehârı bayram* (K.15/68; s. 225)

*Her rûz u şebîñ 'id ü Qadir eyleye Mevlâ
Mecmû'-ı cihâna bu du'â vird-i zebândır* (K.28/90; s. 275)

*Her şâmını hem-şadr-ı şeb u şadr-ı nehârîñ
Yünniyle ide 'ıyd-ı fıtır Hazret-i Qâdir* (50. beyit)

Kasidelerin mahlas beyitlerinin benzerliği de dikkate sunulması gereken diğer bir durumdur:

*Mağlasım Vâsıf-ı dâniş-ver-i 'aql-ı evvel
Mağşadım hayr du'â-yı şeh-i nuşret-encâm* (K.15/64; s. 225)

*Yeter ıtnâb-ı suhan vakt-i du'adır gayrı
Ki budur hâtıme-i kâ'ide-i nükte-verân*

*'Alimâllâhu ta'âlâ hele Vâsıf kuluñuñ
Şeher ü nîm-şebi hep budur evrâd-ı zebân* (K.16/40-41; s. 229)

*Vâsıf yeter ıtnâb ser-âgâz-ı du'â kııl
Zîrâ ki du'â lâzıme-i vaqt ü zamândır* (K.28/88; s. 275)

*Vâsıf yeter ıtnâb ser-âgâz-ı du'â kııl
Ed'ıyye ile hâtıme adâb-ı şu'arâdır* (48. beyit)

Kasidelerde beyit sayısı ile ilgili kesin bir sınır yoktur fakat ortalama bir kaside 30-45 beyit arasında yazılmıştır (Aydemir, 2002, s. 157). Çalışmaya konu olan ramazan kasidesinin beyit sayısı 50'dir. Bu yönüyle kaside özellikleri arasında uzun sayılan kasidelerdendir. Enderunlu Vâsıf'ın divanında bulunan diğer ramazan kasideleri 68, 44 ve 90 beyitten oluşmaktadır. İncelenen ramazan kasidesinin vezni mef'ülü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fe'ülün'dür; redifi de -dır ekiyle oluşturulmuştur. Enderunlu Vâsıf'ın basılı divanında bulunan bir ramazan kasidesinin de aynı vezin ve aynı redife sahip olduğu görülür (K.28; s. 269).

Tespit edilen kaside ile Vâsıf'ın toplamda dört ramazan kasidesi vardır. Bu kasideler birbirinin tekrarı ya da 'taklitçisi' değildir. Şair, şiirlerinin çoğunda olduğu gibi ramazan kasidelerinde de mizah dilini iyi kullanmıştır. Enderunlu Vâsıf'ın "ramazan ve bayram" konusu etrafında Bursalı Cinânî, Bosnalı Sâbit, Nedîm, Koca Râgıb Paşa vb. şairlerin şiirlerinde de görüldüğü gibi mizahî bir üsluba yöneldiği ve toplum tarafından oldukça ciddiyetle yaklaşılacak dinî konu etrafında yaptığı esprilerle okuyanı gülümsetecek beyitler söylediği görülmüştür (Avcı, 2017, s. 236). İncelenen kasidede bu kapsamda olan beyitler vardır. Dinî metinlerde konuları itibarıyla hem insanlara bir şeyler öğretme hem de dinin vakarı sebebiyle bir ciddiyet beklenir. Vâsıf'ın dinî bir gereklilik olan ramazan ayını, orucu, namazı anlattığı ramazan kasidesinde mizahî dil kullanması bu metnin ciddiyetten yoksun olduğunu göstermemektedir. Osmanlı Devleti'nin o zamanda neredeyse her alanda girdiği değişikliklerden sanat ve sanatçı da etkilenmiştir. Şair kasidede günlük dili şiir kalıbına dökmüş; dili bayağılaştırmadan sözü manadan yoksun bırakmadan, 'mizahî dil metnin kalitesini düşürür mü?' kaygısına uğratmadan kullanmıştır. Enderunlu Vâsıf, divanında iyi bir şairde bulunması gereken nitelikleri yazmıştır. Divanında sanatla uğraşan kişilerde, özellikle şairlerde bulunması gereken özellikleri "sözü güzel, düzgün, eşsiz ve nükteli söylemek; doğuştan, Allah vergisi bir kabiliyeti olmak, söze canlılık vererek söylemek; akıl-irfan-idrak, hüner sahibi olmak; şairlik konusunda hızlı kavrayış göstermek, karakteristik yapıyla beraber özgün söyleyiş sergilemek" olarak sıralar (Topak, 2019, s. 396). Sanatın ve şairin nasıl olması gerektiği konusunda yol gösterici olan birinin, değeri düşük şiirler yazması beklenemez.

Ramazan ayı ve oruç ibadeti etrafında gelişen ramazaniye/ramazanname metinleri muhteva olarak dinî hükümleri yerine getirmenin sevincini yansıtır görünümündedir. Bunun aksi durumu rint şairler için geçerlidir. Vâsıf, divanında bulunan diğer ramazan metinlerinde olduğu gibi incelenen bu kasidede de rintliğini göstermiştir. Enderunlu Vâsıf şiirlerinde İslam hükümlerinin bulunduğu usûl dairesinden çıkmadan ufak tefek yakınmalarda bulunur. Şair, ramazaniye metinlerinde manevi düşüncelerinin sevinciyle beraber oruçlu geçireceği günlerin hesabını da yapmadan duramaz:

*Ni'met-i şavm ile in'âm-ı Cenâb-ı Hağdan
Kâm-yâb oldu cihân hâşılı ber-vefk-ı merâm*

*Ba'dezîn biz de bu şevk ile varıp yüz sürelim
Harem-i perde-i maḥbûb-ı Hudâya her şâm* (K.15/16-17; s. 222)

*Mîvesi bende-i muḥbil şeceri sâ'imler
Ravza-i mağfîret-i Hazret-i Hağdır ramazân* (K.16/5; s. 226)

*En'âm-ı Hudâ olduğu bu mâh-ı şiyâmûñ
Diğkâtle nigâh eyleyene günden 'iyândır* (K.28/3; s. 269)

*Ẓann itme hilâl-i ramazân cilve-nümâdır
Miftâh-ı der-i mağfîret ü luḫf-ı Hudâdır* (1. beyit)

3. Enderunlu Vâsıf Divanı'nda Bulunmayan Ramazan Kasidesinin Özellikleri

Kaside nazım şekli ile kaleme alınan manzume 50 beyitten müteşekkildir. Kalıp olarak aruzun hezec bahrinden mef'ülü / mefâ'îlü / mefâ'îlü / fe'ülün kullanılmıştır. Kaside genelinde aruz kusuru çok az bulunmaktadır. Klasik kaside düzeninde yazılmış olan manzumede dil özellikleri Enderunlu Vâsıf'ın üslubunu yansıtmaktadır.

Ahmet Efendi'ye sunulduğu görülen eserin içeriği şairin yazdığı diğer ramazaniyelerden farklı değildir:

*Hem-nām şehinşāh-ı rūsul Aḥmed Efendi
Kerrūbi-şiyem ehl-i himem kām-revādır (23. beyit)*

Şairin basılı divanı incelendiğinde Ahmed Efendi'ye yazılmış başka bir şiirine rastlanmamıştır. Şairin övgü dolu betimlemeler yaptığı Ahmed Efendi'nin onu koruyup gözeten bir devlet büyüğü olduğu düşünülebilir. İyi eğitilmiş, hikmet sahibi, oldukça cömert ve elini attığı işleri zaferle sonlandıran biri olarak tasvir edilen Ahmed Efendi'nin Enderunlu Vâsif tarafından çok sevildiği görülmektedir:

*Kim itdi baña eylediğiñ lutfi felekde
Kim sen gibi ‘abd-i dîrine dād-resādır*

*Şâ‘ir sözi zann itme efendim ‘alimallāh
Biñ cānım olursa yine yolunda fedādır (46.ve 47. beyitler)*

Şairin yaşadığı dönemde ramazan ayında yaşananların folklor unsuru olarak kasidede yansdığı görülmektedir. Oruç, sahur, iftar, vaaz gibi dinî unsurların yanında ramazanın başladığı zaman olan hilalin görünmesi, ramazan sofuları, değişen günlük hayatla beraber keyfi bozulan tiryakiler, boğazına düşkün olanların yakınmaları gibi kültürel unsurlar da kasidede bulunur:

*Hem eylemede va‘z-ı nezūrāt u taşadduk
Hem küşe-i çeşmiyle nigehdār-ı ‘atādır (9. beyit)*

Ramazan ayına mahsus olan sahur ve iftar vakitlerinin belirlenmesi için görevli olanlara sızlanma söz konusudur. İftar saatinin ramazan ayı ilerledikçe ileri dakikaya geçtiği bir zamanda yazıldığı anlaşılan kasidede bu durum için beyitler bulunur. Saat iki dış (iki dakika) geç kalıyor diye muvakkit ile yaka paça olunuyor. Çünkü muvakkitin saat diyerek verdiği ya afyon kutusu ya da babadan kalma eski bir kıblenüma olduğu söyleniyor:

*Bindirür iki diş girü kaldı diyü her gün
Bîçāre muvaqqit ile yağa-be-yağadır*

*Sā‘at diyü ‘arz itdiği ya berş kutusıdır
Ya köhne peder-mānde bir kıble-nümādır (13.ve 14. beyitler)*

Ramazan ve oruç birbiriyle bütünleşmiş iki konu olarak karşımıza çıkar. Edebî eserlerde bu durum dinî anlamının yanında toplumdaki sosyal yansıması ve edebî boyutuyla işlenmiştir. Enderunlu Vâsif, ramazan ve sonrasında gelen bayram unsurlarını kendine has tarzıyla yazdığı kasidesinin içine yine kendine has üslubuyla yerleştirmiştir. Şair kasidesinde ramazan ayında rağbet gören Ayasofya camisinde tiryakilerin durumunu, diğer ibadetleri yapmayıp sadece oruç tutan “süfî-yi mürâyîler”in davranışlarını divanındaki diğer ramazaniyelerde yaptığı gibi mizah unsuru olarak aktarmıştır:

*Pā-yı ḥum-ı seng Ayāşofıyye‘de nāçār
Üftāde-yi çāh-ı ğam u maḥrūm-ı şafādır (17. beyit)*

*Şüfî-yi mürâyîleriñ aḥvālî bu lîkin
Tiryākîleriñ ḥālî de u‘cūbe-nümādır (10. beyit)*

Kasidenin geneline bakıldığında bu metnin, şairin kendini koruyup gözetilen bir devlet büyüğüne ramazan ayında sunduğu methiyelerle dolu bir manzume olduğu görülür. Ahmed Efendi'ye sunulan kasidede şairin bu kimseden maddi-manevi fayda gördüğü anlaşılır:

*Zîrâ ki vücûhiyle velîyü'n-ni' amumsın
Vaşfiñ baña evrâd-ı zebân olsa becâdır* (45. beyit)

Bu çalışma ile birlikte Enderunlu Vâsıf'ın daha önce bilinen ramazan kasidelerine benzer olarak bir yenisi daha literatüre eklenmiş olacaktır. Okunaklı bir nesih hat ile yazılmış ramazaniyenin arşiv belgesi çalışmanın sonuna eklenmiştir.

4. Kasidenin Çeviri Yazılı Metni

Hüve'l-feyyâzü'l-Müste'ân²

mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

1. Zann itme hilâl-i ramazân cilve-nümâdır
Miftâh-ı der-i mağfîret ü luğf-ı Hudâdır
2. Envâr-ı tecellî-yi İlahîyle bu şehrüñ
Mâh-ı nevi hem pertev-i hürşîd-i ÷uhâdır
3. Çarh üzre çerâgân-ı nücüm itme taħayyül
Gümreh-şode-i ümmete mişkât-ı hüdâdır
4. Mir'ât-ı dile şûret-i 'afv 'aks ider elbet
Âh ne dem âyîne-i ğufrâna cilâdır
5. Eşvâķ-ile kandilleri câmi'-i arzîñ
Mânend-i çerâgân-ı şüreyyâ-yı semâdır
6. Âvâz-ı bülend ile cevâmi' de açup ders
Her küşede bir şeyh-i zemîn 'arbede-zâdır
7. Eşnâ-yı neşâyiħde dir ol zâta ne mutlu
Kim ni' meti mebzûl gürüh-ı fuķarâdır
8. Eyler iremi dest-i kerîmân küşade
Dûzaħ yeri ol kes ki denî vü puħlâdır
9. Hem eylemede va'z-ı nezûrât u taşadduk
Hem küşe-i çeşmiyle nigeħ-dâr-ı 'atâdır
10. Şüfî-yi mürâyileriñ aħvâli bu lîkin
Tiryâķleriñ ħâli de u' cûbe-nümâdır
11. Bir küze-i ħâķ olsa ķazâ ile şikeste

² Metnin kuruluşunda İsmail Ünver'in "Çevriyazıda Yazım Birliğı Üzerine Öneriler" (1993) başlıklı çalışması esas alınmıştır.

- Dir baq bire dinsiz bu edebsizce Őaƒadır
12. Gāhice olup rāh-rev-i sū-yı muvaƒƒıt
Uydurmaƒiçün sâ' atini zarf-küşadır
13. Bindirür iki diş girü ƒaldı diyü her gün
Bîçāre muvaƒƒıt ile yaƒa-be-yaƒadır
14. Sâ' at diyü ' arz itdigi ya berş ƒutúsudur
Ya köhne peder-mānde bir ƒible-nümādır
15. Erbāb-ı Ħarābāt dahı Őād-ı revānda
Misvāk ile Őüyīde-i dendān-ı riyādır
16. Pā-yı Ħum-ı seng AyāŐofīyyede nāçār
Üftāde-i çāh-ı Ēam u maĦrūm-ı Őafādır
17. Her Şeb nazarı Őanma ƒanadile tehidir
Her ƒandil aña bir ƒadeĦ-i ŐevĒ-fezādır
18. ƒandil-i fūrūzān ile her biri menārīñ
Güyā Őecere mīve-i eŐkūfe-küşadır
19. Māhiyye ƒanādilini çann itme Şekilde
Beş ƒollu çeleng ser-i erbāb-ı Ēazādır
20. OlduĒça o memdūĦ-ı cihān ' āzim-i cāmī'
Tebrik-i meh-i rüze içün dest-i du' ādır
21. Nāy-ı ƒalem evŐāfına itdükce ser-āĒāz
Bu Őu' be-i niŐinde ile naĒme-serādır
22. MaĒbūl-i cihān-bān-ı zamān nuĦbe-i devrān
MemdūĦ-ı felek mesned u faĦr-ı nüdemādır
23. Hem-nām-ı ŐehinŐāh-ı rūsul AĦmed Efendi
Kerrūbi-Őiyem ehl-i himem kām-revādır
24. Bercīs-i raƒam kātib-i sırr Şeh-i ' ālem
Dānā-yı ' uŐārid eŐer-i nādire-zādır
25. Őifr-i raƒamı Ħāl-i ruĦ-ı Őāhid-i maĒŐūd
ĦaĦ-ı ƒalemi nāfe-i āhū-yı ĦıĦādır
26. Olmasa ƒaba aŐlas āl-i ŐafaĒ-ı çarĦ
Bālā-ƒad-i ' unvānına ' ıydiyye ƒabādır
27. BaĒılsa ger im' ān-ile zāirçe-i çarĦa

- Tâbende fer-i bahtı hem iqbâl-i hümâdır
28. İqbâl ü yümün südde-i iclâline der-bân
Tevfîk u zafer bezmine iki nüdemâdır
29. Çâlâk o kadar 'aqlî ki mânend-i Felâṭun
Yek nâḥun-ı tedbiri hezâr 'uḡde-küşâdır
30. Olmaz da n'olur vâdî-yi âmâlde pâ-mâl
Ol kimse der-i 'âṭıfetinden ki cüdâdır
31. Her dem der-i iqbâline erbâb-ı maḡâşîd
Birbirini ta'ḡîb iderek nâşıye-sâdır
32. Cüy-ı himem ü 'âṭıfeti bâḡ-ı emelde
Gülzâr-ı merâma sebeb-i neşv ü nemâdır
33. Her bir dem-i 'İsî- nefesi gülşen-i kâma
Feyz itmede hem-ḡâşiyet-i bād-ı şabâdır
34. Bu kâr-geh-i dehrde eczâ-yı 'aṭası
Şad sâle 'alîl-i emele maḡz-ı devâdır
35. Ser-rişte-i elṭâfî çerâḡâh-ı ye'sde
Üftâde-i çâh-ı ḡama imdâd-resâdır
36. Kerrûbi-şiyem ḡadr-şinâs ehl-i mürüvvet
Her ṭavrı pesendide-i nezd-i 'uḡalâdır
37. Ol zât-ı pesendide ḡışâliñ nazarında
Yeksân gerek şâh gerekse ḡurebâdır
38. Merküz iken ṭab' -ı laṭîfnde bu ḡilḡat
Erbâb-ı süḡen zâtını mecbûr-ı şenâdır
39. Deryâ-yı lütuf baḡr-ı seḡâ ma' den-i iḡsân
'Ummân-ı himem kân-ı kerem genc-i 'aṭâdır
40. Aḡrânını dūr ideli çeşm-i felekiyyât
Görmüş dimem ammâ hele görmüşse de nâdir
41. Gerdün-derâ dâd-gerâ ḡadr-şinâsâ
Ey pertev-i zâtıñ felege mihr-i ziyâdır
42. Sensin o ḡadir-dân u hüner-mend ki ṭab' îñ
Mî' yâr-ı güher senc-i kemâl-i büleḡâdır
43. Ḥaddim degil Allâḡ bilür midḡat-ı zâtıñ

- Kaşdım heman ihlâşımı irâd u edâdır
44. Cüyende-i ‘afv olsam efendimden ‘acib mi
Bağşâyış-i cürm ‘âdet-i tab‘ -ı küremâdır
45. Zîrâ ki vücühile velîyü’n-ni‘ amumsın
Vaşfiñ baña evrâd-ı zebân olsa becâdır
46. Kim itdi baña eyledigiñ luḫfi felekde
Kim sen gibi ‘abd-i dârîne dâd-resâdır
47. Şâ‘ir sözi ḫann itme efendim ‘alimâllah
Biñ cânım olursa yine yolunda fedâdır
48. **Vâsıf** yeter ıtnâb ser-âgâz-ı du‘â kıl
Ed‘iyye ile ḫâtîme adâb-ı şu‘arâdır
49. Tâ şâhid-i mâh-ı ramazân bâm-ı felekde
İşbât-ı vücûd itmekiçün çehre-nümâdır
50. Her şâmımı hem-ḫadr-ı şeb u ḫadr-ı nehârîñ
Yümniyle ide ‘ıyd-ı fıḫr Ḥâzret-i Ḳâdir

Sonuç

Klasik Türk edebiyatının son dönem temsilcilerinden Enderunlu Vâsıf bir kültür unsuru olan ramazan şiirinde ele almıştır. Bu durum hem şairin düşüncelerini anlatmaya/anlamaya yol açmış hem de yaşadıkları toplumu yansıtan bir belge niteliğine dönüşmüştür. Enderunlu Vâsıf’ın basılı divanında bulunan şiirlerinden hariç olarak ramazan kasidesi üzerine arşiv belgesindeki görüntü özelinde çalışılmıştır. Arşivdeki belgenin mahlasında Vâsıf isminin açıkça yazıyor olması, şairin ramazaniye türünde verdiği diğer örnekleri ile bilinen ilgisi ve diğer örnekleriyle muhteva benzerliği, kasidenin dili ve üslubu gibi nedenler bu kasidenin Enderunlu Vâsıf’ın kasidesi olduğunu kuvvetlendiren sebeplerdir. Çalışmada, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri’nin Osmanlı Arşivi daire başkanlığında TS. MA. e-katalogunda 370-44 numarada yer alan ve Enderunlu Vâsıf’ın basılı divanında bulunmayan ramazaniye kasidesinin genel bir değerlendirmesi yapılarak çeviri yazılı metni verilmiştir.

Kasidede ramazan ayının insan üzerindeki etkileri, camilerin kandillerle süslenmesi, gündüzü ayrı gecesi ayrı ibadetlerin yapılması yazılmıştır. Şair sürekli boğazını düşünen, bağımlı olan, gösteriş yapmak isteyen kişilerin düşünceleri ve davranışlarını da anlatmıştır. Methiye bölümüne geniş yer verilen 50 beyitlik kaside Ahmed Efendi’ye sunulmuş ve övülen kişi için kullanılan tanımların mübalağalı olduğu görülmüştür. Söz konusu kasidede ramazaniyeye ait bilinen tüm özellikler mevcuttur.

Çalışmada ayrıca şairin diğer ramazan kasideleri ile incelenen kaside arasındaki benzerlikler ile ramazaniye türü hakkında tanımlar yapılmıştır. Divanda bulunan diğer ramazaniye kasideleri gibi bu kasidenin de -baştan sona değil- belli bir bölümünün mizahî yazıldığı görülmüştür. İnceleme kısmında Enderunlu Vâsıf’ın hayatına kısaca değinilmiş olup daha çok manzume üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada yapılan kaside

neşri ile birlikte Enderunlu Vâsîf'in divan neşrinde olmayan ramazaniye literatürüne bir yenisi kazandırılmıştır.

Kaynakça

- Avcı, İ. (2017). Enderunlu Vâsîf Divanı'nda Mizah. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(1), 220-237.
- Aydemir, Y. (2002). Türk Edebiyatında Kaside, *Bilig*, 22, 133-168.
- Canım, R. (2020). *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çelebioğlu, A. (1998). *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. MEB Yayınları.
- Çıplak, M. Ş. (2014). *Türk İslam Edebiyatı*. Çorum: Horasan Yayınevi.
- Dursunoğlu, H. (2003). Klasik Türk Edebiyatında Ramazan Konulu Şiirler. *Atatürk Üniversitesi TAED*, 10(22), 9-29.
- Düzenli, M. B. ve Çukurlu, T. (2022) Enderunlu Fâzıl'ın Ramazaniye Türü Şiirlerinde Yer Alan Dinî-Tasavvufî Kavramlar. *Journal of Literature and Humanities*, 68, 1-8.
- Ertan, M. E. (1995). *Divan Edebiyatında Ramazaniyeler Üzerine Bir İnceleme*. Doktora Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Gürel, R. (1999). *Enderunlu Vâsîf Dîvânı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- İpekten, H. (1989). *Enderunlu Vâsîf*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaya, B. A. – vd. (2019). *Klasik Türk Edebiyatı Temel Bilgiler*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Sevinç, F. (2022). İzzet Osman'ın Ramazaniyeleri Üzerine Değerlendirmeler. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6(4), 1808-1840.
- Tanpınar, A. H. (2006). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. [(haz.) Abdullah Uçman. ed. Tamer Erdoğan]. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Topak, Z. (2019). Enderunlu Vâsîf Divanı'nda Şaire ve Sanat Çevresine Bakış. *TURUK International Language, literature and Folklore Researches Journal*, 7(19), 376-398.
- Uzun, M. İ. (2007). Ramazâniyye. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 34). İstanbul: TDV Yayınları.
- Ünver, İ. (1993). Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler. *Türkoloji Dergisi*, 11(1), 51-89.
- Yekbaş, H. (2012). Ramazanı Divan Şiiri Metinlerinden Okumak. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6, 173-229.
- Yüksel, S. (1977), Koca Ragıp Paşa'nın Ramazaniyesi. *Türkoloji Dergisi*, VII, 41-46.

